

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Poelestraat 10, Groningen
Status: BBP
Periode: 20 mei en 14 juni 2003
Onderzocht door: T. Tel, H. Wierts en J.A. van der Hoeve
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: Utrecht, 25 september 2003, toevoeging afbeeldingen 20 april 2007

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

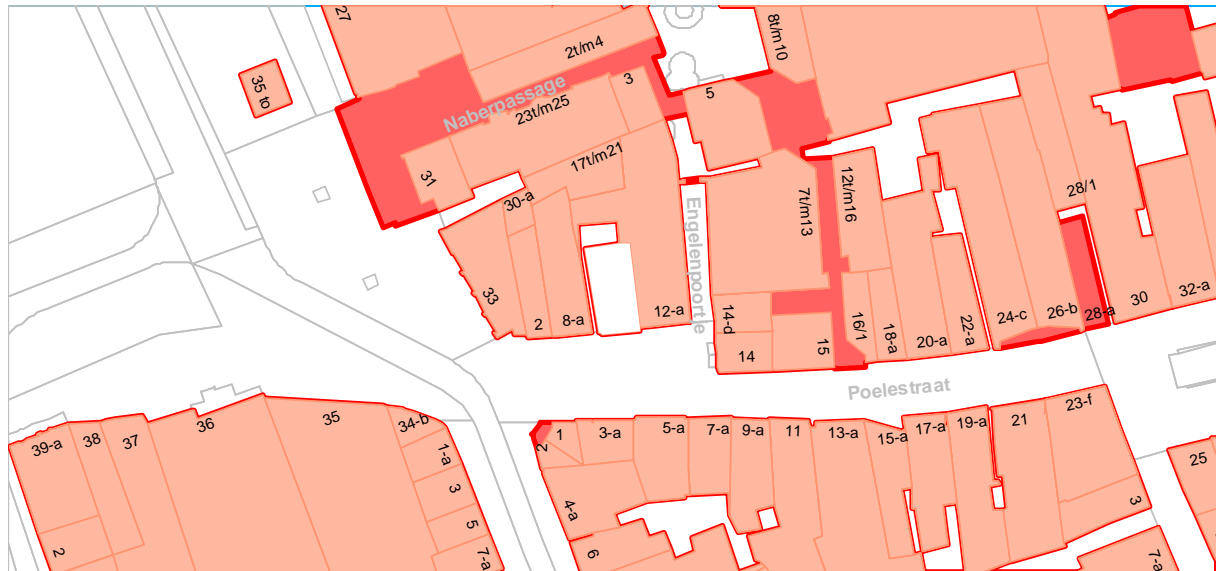
Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/ STRUCTUUR

Het pand Poelestraat 10 ligt aan de noordzijde van de Poelestraat. Aan de linkerzijde bevindt zich een smalle gang, die aan de voorzijde wordt afgesloten door een hoog opgaande muur met een deur. Aan de rechterzijde heeft het pand een eigen muur.

Poelestraat 10 heeft een rechthoekige plattegrond en bestaat uit een souterrain, twee bouwlagen en een zadeldak met schildeind (voorzijde). Het schildeind aan de voorzijde gaf de gelegenheid om de voorgevel op te trekken tot drie bouwlagen met een rechte lijst. Tegen de achtergevel staat een tweelaags uitstek met een plat dak (balkon).

BOUWGESCHIEDENIS

Het pand Poelestraat 10 dateert in zijn huidige vorm uit de 15de of 16de eeuw, hoewel een oudere kern niet geheel valt uit te sluiten. Deze datering is voornamelijk gebaseerd op de hoofdvorm van het pand (een souterrain, hoge bel-etage, lage verdieping en steile kap) en op de restanten van een eikenhouten kapconstructie. Op de kaart van Haubois uit 1643 is het pand afgebeeld als een tweelaags diephuis met een zadeldak (haaks op de straat), temidden van huizen van soortgelijk grootte. Aan de voorzijde lijkt een puntgevel afgebeeld te zijn.

Uitsnede uit de kaart van Haubois uit omstreeks 1643, het noorden is links. Poelestraat 10 is het tweede huis links van de poort.

De kadastrale minuut van omstreeks 1830 met daarop aangegeven de moderne huisnummering.

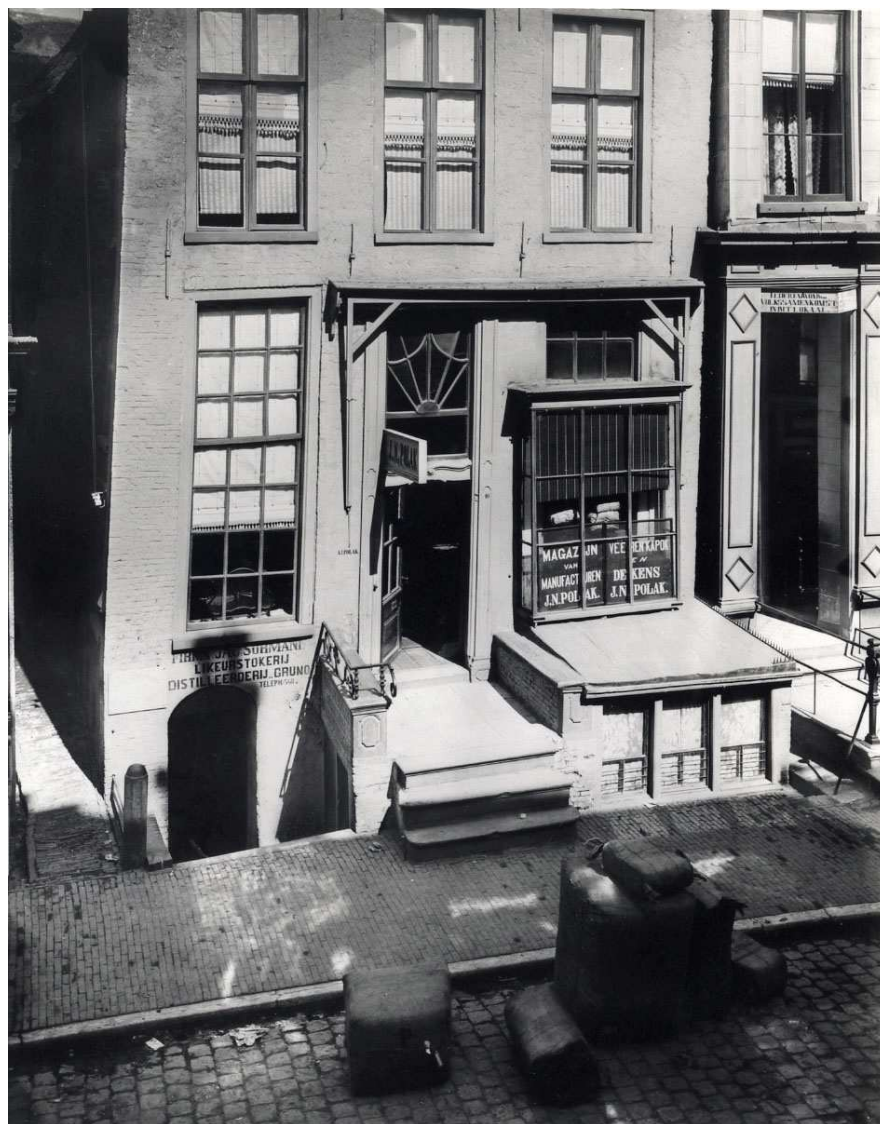
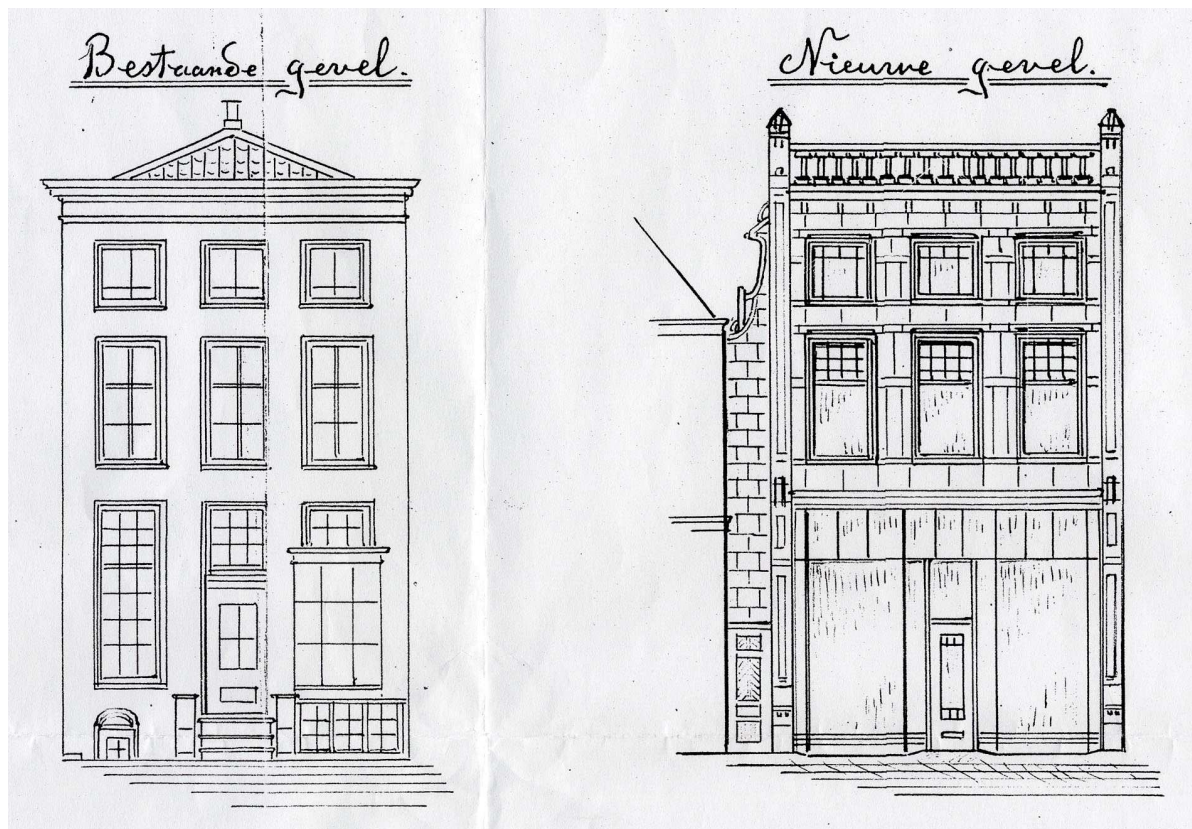

Foto van de voorgevel gemaakt in 1906 (foto J.G. Kramer, collectie RHC Groninger Archieven).

Hoogstwaarschijnlijk in de 18de eeuw is de voorgevel gewijzigd in een drielaags lijstgevel. Bij deze verbouwing is ook de voorkamer op de eerste verdieping verhoogd, hetgeen tevens een gedeeltelijke verhoging van de zoldervloer tot gevolg had. Hiermee werd niet alleen een vergroting van het wooncomfort in deze voorkamer gerealiseerd, maar kreeg ook de voorgevel een evenwichtiger indeling. In enigszins gemoderniseerde vorm is deze gevel nog herkenbaar op een foto uit 1906 en op een opmetingstekening uit 1910 (bouwaanvraag). Volgens deze gegevens was er toen sprake van een gepleisterde lijstgevel met een souterrain, een bel-etage, een verdieping en een mezzaninoverdieping (zolderverdieping). De gevel was verdeeld in drie venster-assen. Rechts tegen de gevel stond een pothuis; links bevond zich een keldertoegang met een gemetselde trap. De bel-etage bevatte de hoofdentree, bereikbaar via een stoep met drie treden. De stoep werd geflankeerd door lage, maar brede muren met zandstenen dekplaten en frontplaten. De frontplaten bezaten een decoratie in 18de-eeuwse vormen. Op de linker muur stond een ijzeren hekwerk, waardoor deze als zitbankje kon worden gebruikt. Het kozijn van de voordeur en het sierlijk gesneden kalf stamden wellicht nog uit de 18de eeuw, de winkeldeur en het bovenlicht uit de vroege 19de eeuw. Ter weerszijden van deze entree bevonden zich hoge (18de-eeuwse?) vensters met 21-ruitsschuiframes (4 x 3/ 3 x 3), die vermoedelijk uit de vroege 19de eeuw stamden. Het rechter venster was secundair voorzien van een etalagekast (midden 19de eeuw). Op de eerste verdieping bevonden zich drie (18de-eeuwse) vensters met vroeg-19de-eeuwse zesruitsschuiframes. Deze zesruitsschuiframes hadden karakteristieke brede middenstijlen met opgetimmerde latten ("empirevensters"). Over de vensters in de mezzanino zijn de gegevens niet geheel eenduidig.

Verbouwttekening uit 1910 met links de bestaande en rechts de nieuwe toestand.

In 1910 vond een grondige verbouwing plaats, naar een ontwerp van de timmerman G. van der Laan uit Groningen. Opdrachtgever was J. Imelman. De belangrijkste ingreep betrof het verlagen van het voorste deel van de bel-etage tot het niveau van een begane grond, hetgeen een aanzienlijk reductie van de hoogte van het voorste deel van het souterrain tot gevolg had. Dat gaf de gelegenheid om een (zeer hoge) winkelpui te plaatsen. Het pothuis en de toegang tot het souterrain kwamen daarbij te vervallen. De beide verdiepingen van de voorgevel kregen een nieuwe bepleistering met een patroon van schijnblokken en hoekpilasters, aan de bovenzijde voortgezet als hoekpinakels. Tussen deze hoekpinakels werd een betimmering van verticale delen (als bekroning van de gevel) aangebracht. De

nakels werd een betimmering van verticale delen (als bekroning van de gevel) aangebracht. De eerste verdieping kreeg een rechthoekige erker, die overigens niet staat aangegeven op de bouwaanvraag van 1910. Verder werden zowel de kozijnen als de ramen op de eerste en tweede verdieping vernieuwd. De gang naast het huis werd dichtgezet met een hoge muur met een sierlijke beëindiging. Een kleine poort gaf toegang tot de gang.

Inwendig hebben ook veel modernisering plaatsgevonden. Het voorste deel van de begane grond (met het verlaagde vloerniveau) werd ingericht tot een winkel, terwijl het achterste deel de functie van kantoorruimte kreeg. Dit kantoor was bereikbaar via enkele treden, aangezien hier het oude vloerniveau ongewijzigd was gebleven. De oude spiltrap werd vervangen door een bordestrap. Over wijzigingen op de eerste verdieping en zolder zijn geen gegevens beschikbaar.

Bij een verbouwing in 1974 is de winkel heringericht tot een uitzendbureau, waartoe de indeling en interieur-afwerking van de begane grond en de eerste verdieping zijn aangepast. De aanvrager was A.R. Zandt. Drie jaar later werd het pand herbestemd tot een Italiaanse ijswinkel, waartoe het interieur van de winkel en de pui werden aangepast. Opdrachtgever voor deze verbouwing was E. Fiorin. Ook de indeling en interieur-afwerking van de eerste verdieping en zolder werden aangepast, hetgeen in eigen beheer geschiedde. In die periode kregen de mezzaninovensters stolpramen. Vermoedelijk stamt ook het balkon op de erker uit deze periode. De luifel is in 1983 tot stand gekomen naar een ontwerp van de architect L. van Helden.

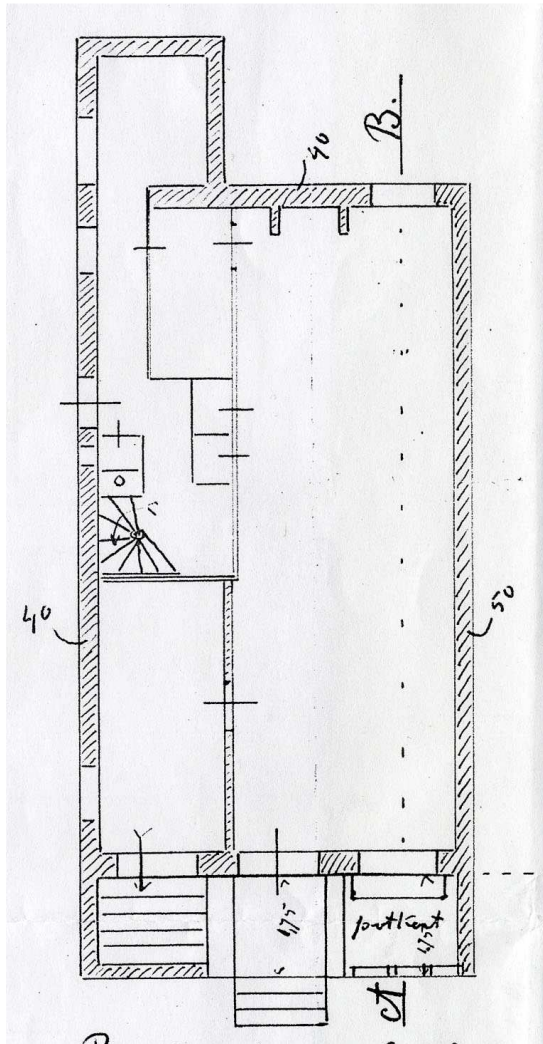
BESCHRIJVING

gevels

De voorgevel is een drielaags lijstgevel, die zijn huidige vorm heeft gekregen in de 18de eeuw door de verbouwing van een oudere topgevel. De gepleisterde afwerking met een patroon van schijnblokken en hoekpilasters stamt uit 1910. Deze hoekpilasters hebben een beëindiging in de vorm van pinakels (waarvan de toppen ontbreken), die de betimmering van verticale delen boven de mezzaninovensters flankeren. Daarboven bevindt zich een goot op sierlijk gesneden klossen (1910). Ook de schermgevel van de gang aan de linkerkant stamt uit 1910. Het pleisterwerk van deze gevel is eveneens versierd met schijnblokken. Op de begane grond bevindt zich een poort met een deur van betrekkelijk recente datum. Hiernaast zijn de duimen van een ouder deur of hek nog zichtbaar.

Op de begane grond van de voorgevel bevindt zich een zeer hoge pui met een halfronde luifel, die in zijn huidige vorm voornamelijk uit 1974 en 1983 stamt. Het is goed mogelijk dat de uitkragende lijst aan de bovenzijde een restant vormt van de pui uit 1910, die gekenmerkt werd door een centraal geplaatste entreeportiek tussen twee driezijdige erkers (als etalages). De eerste verdieping bezit een uitkragende, rechthoekige erker op een drietal balken. Het platte dak van deze erker is gewijzigd in een balkon, waartoe een eenvoudig ijzeren hekwerk is geplaatst (ca 1980). De vensters in de erker bevatten H-ramen met twee- en drieruitsbovenlichten. De beide flankerende vensters bevatten stolpramen met drieruits bovenlichten. Zowel de kozijnen als de ramen stammen uit 1910. De tweede verdieping is verdeeld in drie venster-assen, bevattende mezzanino-vensters met vernieuwde stolpramen (1977) en een balkondeur (ca 1980).

De gevel aan de gang aan de linkerkant is een tweelaags langsgevel, die waarschijnlijk in opzet uit de 15de of 16de eeuw stamt. Opmerkelijk is dat de begane grond aanzienlijk dikker is dan de verdieping. Vermoedelijk is er sprake van een klamp. Pleisterwerk ontleent het zicht op het metselwerk hiervan. De goot rust op ijzeren gootbeugels. De achtergevel is slechts gedeeltelijk zichtbaar door de diverse aanbouwen. Duidelijk is dat de geveltop in het midden van de 20ste eeuw geheel vernieuwd is, met inbegrip van de vensters.

Plattegrond van de begane grond, bestaande toestand in 1910.

beschrijving per bouwlaag

Onder het gehele pand bevindt zich een souterrain. Het voorste deel van het souterrain is in 1910 verlaagd, waarmee het voorste deel van de bel-etage werd gewijzigd in een begane grond. De vloer van de winkelruimte kwam daarmee (vrijwel) op hetzelfde niveau te liggen als de straat. Het achterste deel van het souterrain bleef ongewijzigd. Wel is de balklaag van het souterrain geheel vernieuwd (1910?). Deze nieuwe balklaag rust in het midden op gemetselde poeren.

De oostelijke zijgevel heeft in het souterrain een opvallend schuin beloop (verjongend naar boven), vermoedelijk als gevolg van een klamp. Ongeveer midden in deze gevel is een sparing voor een schouw aanwezig, geflankeerd door stroken van witjes. Kennelijk was deze kelder indertijd geschikt voor bewoning. In het oostelijk deel van de voorgevel een brede doorgang zichtbaar, die eertijd toegang gaf tot het pothuis. Hier is tevens een deel van een trap bewaard gebleven. De uitgang naar de straat bevond zich aan de westzijde. In het midden zijn twee schuin geplaatste baksteenwanden zichtbaar, die de onderbouw vormden voor het portiek van de winkelpui uit 1910. Links achterin bevindt zich een inbouw met halfsteensmuren van gele baksteen, mogelijk een restant van een waterkelder. De doorgang aan de voorzijde is van secundaire oorsprong.

Het souterrain heeft een vele malen herstelde plavuizenvloer, onder meer bestaande uit geel geglaazuurde plavuizen.

De indeling en interieur-afwerking van de begane grond/ bel-etage zijn van recente datum. Zoals eerder aangegeven is het voorste deel van de bel-etage in 1910 verlaagd tot een begane grond, teneinde het vloerniveau op dezelfde hoogte te brengen als de straat. De bel-etage aan de achterzijde is bereikbaar via enkele treden. In het laatste kwart van de 20ste eeuw is een tussenverdieping op de begane grond toegevoegd, die in gebruik is als een magazijnruimte.

De eerste verdieping is verdeeld in een (verhoogde) voorkamer en enige (lage) ruimten aan de achterzijde. Deze lage ruimten zijn een tussenkamer en een achterkamer (rechterzijde) en een overloop, kast, toilet en zoldertrap (linkerzijde). De tussenkamer is momenteel in gebruik als een ~~tuin~~ **tuin**kamer heeft zijn huidige hoogte gekregen bij een verbouwing in de 18de eeuw, tegelijk met de vernieuwing van de voorgevel tot een lijstgevel. Over de balklaag in deze kamer zijn geen gegevens beschikbaar, aangezien hier sprake is van een verlaagd plafond. Het achterste deel van deze verdieping heeft zijn oorspronkelijke (geringe) hoogte, die behoort bij de 15de-eeuwse/ vroeg-16de-eeuwse opzet van het huis. Hier is een enkelvoudige balklaag herkenbaar, waarin de hart-op-hart-maat van de balken globaal 1,3 meter bedraagt.

De indeling van de eerste verdieping stamt in zijn huidige opzet vermoedelijk uit de 18de eeuw, maar is naderhand (meermalen) gemoderniseerd. De interieur-afwerking is vrijwel geheel vernieuwd in de 20ste eeuw. Oudere elementen zijn de betimmering rondom de vensters in de voorgevel (1910) en de spiltrap tussen de eerste verdieping en de zolder. Deze spiltrap stamt uit de 18de of 19de eeuw. Opmerkelijk is het ontbreken van toognagels.

De indeling van de zolder stamt vermoedelijk in opzet uit 1910, maar is gewijzigd en gemoderniseerd omstreeks 1977. Ook de interieur-afwerking is in de late 20ste eeuw aanzienlijk gemoderniseerd. In verband met de verhoging van de voorkamer op de eerste verdieping (18de eeuw) heeft de voorkamer een hoger vloerniveau dan de rest van de zolder.

Op zolderniveau is de constructie geheel omtimmerd. De vliering is afgetimmerd in de vorm van een verlaagd plafond en kent geen gebruik, afgezien van enige opslag.

kapconstructie

De kapconstructie valt moeilijk te beoordelen door de vele betimmeringen. Wel is duidelijk dat de constructie in opzet bestaat uit eikenhouten sporenparen, waarschijnlijk ondersteund door enkele gebinten of spanten. Van deze spanten viel voorsnog niets terug te vinden op de zolder. In de 20ste eeuw hebben ingrijpende herstellingen en vernieuwingen plaatsgevonden. Op het niveau van de vliering zijn nog enkele eikenhouten sporenparen zichtbaar, voorzien van gehaalde telmerken. Op grond van het materiaalgebruik, de maatvoering en de telmerken kan de constructie worden gedateerd in de 15de of 16de eeuw.

Detail van de eikehouten kap. De houtverbinding van een haanhout met een dakspoor.

WAARDESTELLING

Het pand heeft hoge monumentwaarden vanwege het historische casco, bestaande uit de gevels/muren, balklagen (boven begane grond en eerste verdieping) en de restanten van de kapconstructie. Mede van belang is de herkenbare historische hoofdstructuur van het pand met een souterrain, een hoge begane grond/ bel-etage, de lage verdieping (voorste deel verhoogd) en de steile kap. De indeling van de eerste verdieping heeft positieve monumentwaarden, aangezien deze waarschijnlijk in opzet nog uit de 18de eeuw dateert. De spiltrap tussen de eerste verdieping en zolder heeft eveneens positieve monumentwaarden als een van de weinig interieurelementen uit de 18de of 19de eeuw. Voor het overige hebben de indeling en interieur-afwerking indifferente monumentwaarden.

AANBEVELINGEN

Bij eventuele verbouwingen is het van belang om de constructie nader in beeld te brengen, met name de muren (gevels), de balklagen en de resten van de kapconstructie.

Bijlage: Uittreksel uit het bouwdoosier van de dienst RO/EZ van de Gemeente Groningen.

BIJLAGE

Uittreksel uit het bouwdoossier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

Adres : Poelestraat 10
Bouwdoosiernummer : B 6556

20-01-1910

Vergunning aan J. Imelman tot het maken van eene winkelpui, veranderen indeling en het dichtmetselen aan de zijde van de straat van het bovenste gedeelte der westelijke zijingang. (in bouwdoossier bevindt zich een fantastische blauwdruk schaal 1:20 van G. van der Laan waarop de nieuwe voorgevel staat getekend. Verder een blauwdruk van bouwplan. Hieruit blijkt dat de begane grondvloer grotendeels werd verlaagd. Het achterste gedeelte bevat mogelijk nog een deel van de oude vloerconstructie. Ter plekke bekijken!)

1929

Aansluiting op riool.

1945

Schade WO II f 140,--

1974

Bouwvergunning voor A.R. Zandt

Veranderen tot uitzendbureau + woning van de winkel met woning. Indeling Begane grond en verdieping wijzigen, overige niet.

2-2-1977

Bouwvergunning aanvrager E. Fiorin, o.a. winkelpui

17-3-1983

Luifel aan gevel, architect van Helden.